

Şerh

Şiir ve Eleştiri Dergisi

2017 / 5

Ümit Bayazoğlu, Nicolas Calas, Emre Koyuncu, Laurent Mignon, Eren Barış, Handan İnci, Komet, Savaş Kılıç, Nazan Maksudyan, Erhan Altan, Erol Köroğlu, Mehmet Fatih Uslu, Lena Hoff, Dilek Özkan, Seval Şahin, Zeynep Oktay Uslu, Cihangir Gündoğdu, Sanem Su Avcı, Murat Cem Mengüç, Cassis Cotton, Hasan Turgut, Tan Babür, Monica Papi, Kadir Yanaç, Mihrap Aydın, Özgür İren Bayram, Usame Söylemez, Davut Yücel, Cihat Duman, Ece Eldek, Ozan Çılgın, İnanç Avadit, Serhat Sarı, Baran Çaçan, Enis Akın, Sümeyye Karadağ, Celal Sairfert, Mikâil Söylemez, Uğur Eymirli, Ozan Can Türkmen, Hüseyin Cöntürk, Raina León, Amiri Baraka

iÇİNDEKİLER

şerh'in meramı... Eren Barış – Emre Koyuncu – Alper Göbel	5
diplo'it... Tan Babür	8
Bazı Keçiler Kırmızı Pantolon Sever... Serhat Sarı	10
Bir Sessiz-Çılgın Doğuşu ve Başkalaşımı (Üç Entrika)... Cassis Cotton	11
<i>köşedeki anadolu market tabelasını değiştirmiş...</i> Davut Yücel	24
Ele Geçer Kendime Geçmez... Monica Papi	26
Westworld: Şiddet, Bilinç ve İrade... Zeynep Oktay Uslu	28
Gözlerim Meryem'de Ağlamakta... Özgür İren Bayram	34
Göz... Usame Söylemez	36
şerhnüma: Çeviri Şiirler... Amiri Baraka – Raina León	38
Franz Werfel'de Suçluluk ve Cezasızlık... Nazan Maksudyan	47
HAZİR HUZUR... Komet	54
Soruşturma: Edebiyat Eleştirisi ve Türkiye'de Eleştirinin Pedagojisi...	
Handan İnci, Erol Köroğlu, Mehmet Fatih Uslu, Savaş Kılıç, Seval Şahin	56
Frankeştayn Haplandı... Ozan Çılgın	68
Canavarlar... İnanç Avadit	70
Şairin Seyir Defteri: Cihat Duman	72
Bimarhane'deki Kuşlar... Cihangir Gündoğdu	80
gölgenin tehdidi... Ece Eldek	86
Kaçanlar Oldu Biz Kaldık... Ozan Can Türkmen	88
Laurent Mignon İle Söyleşi... Eren Barış	90
Dosya: Nicolas Calas'ın Şiiri ve Sanatı... Dilek Özkan	98
<i>Nicolas Calas: Sürrealizmin Meydan Okuması</i> Kitabını Okumak... Dilek Özkan	102
Nikitas Randos'un Dönüşü... Lena Hoff	112
Sanatta Kriz... Nicolas Calas	124
"Hayallerinizi Söylemeyi Bırakın"... Nicolas Calas	128
Lena Hoff İle Nicolas Calas Üzerine Söyleşi... Dilek Özkan	131
Nicolas Calas'ın Yunanca Şiirlerinden Seçmeler... Nicolas Calas	150
Bütün Tanımlamaları Yaptım... Uğur Eymirli	158

Soruşturma: Edebiyat Eleştirisi ve Türkiye'de Eleştirinin Pedagojisi

HAZIRLAYAN: EMRE KOYUNCU

Bu sayının soruşturma bölümünde edebiyat eleştirisinin mahiyetine ve Türkiye'deki üniversitelerde öğretilme ve uygulanma biçimlerine yoğunlaşıyoruz. Soruşturmanın katılımcıları **Savaş Kılıç, Handan İnci, Erol Köroğlu, Seval Şahin** ve **Mehmet Fatih Uslu** sorduğumuz iki soruyu birbirlerinden bağımsız ve talebimiz üzerine kısa ve öz yanıtladılar. Katılımcılar ilk soruda akademik bir etkinlik olarak edebiyat eleştirisinin imkân ve sınırlılıklarını, eleştirmenin yazar, okur ve metinle ilişkileri bağlamında ele aldılar. İkinci soruda ise kendi gözlem ve tecrübelerinden yola çıkarak Türkiye'deki üniversitelerde, bilhassa Türk dili ve edebiyatı bölümlerindeki yüksek lisans ve doktora programlarında, edebiyat eleştirisinin öğretilme yöntem ve tekniklerini masaya yatırıp somut öneriler yaptılar. Bu fikir ve önerilerin Türkiye'nin çoraklaşan akademik ortamında edebiyat eleştirisini ve eleştirinin pedagojisini yeniden düşünmek için bir kıvılcım yakmasını umut ediyoruz.

Edebiyat eleştirisi formülleştirilemeyecek denli yaratıcı, taşıdığı eleştiri iddiası nedeniyle meşakkatli ve metni indirgeyip yoksullaştırma kapasitesini de hesaba katınca bir o kadar tehlikeli bir uğraş. Akademik bir etkinlik olarak edebiyat eleştirisinin edebi metne, yazara ya da okura karşı birtakım sorumlulukları olduğu fikrine katılır mısınız?

Handan İnci: Eleştiriye akademik ve akademik olmayan diye ikiye ayıracaksanız önce bunun üzerinde konuşalım. Benim anladığım, incelediği metne ya da ilgilendiği konuya cevap aramak üzere soru soran ve bu soruyu belirli bir kuram çerçevesinde, kavramlara dayanarak cevaplamaya çalışan nesnel

(Adorno) gerektiğini söylemek de sağduyuya aykırı değil. Yorumlaması, yani edebi metni bağlamına oturtması, hayatla, dış dünyayla, üretim koşullarıyla arasındaki bağı kurması.

Ben eleştiri ile metin arasındaki ilişkinin öncelikle soruya dayalı bir ilişki olması gerektiğini düşünüyorum: Eleştiri edebi metne soru sorar. Bu sorular, metnin bilinçli varlığıyla, yazarın “kastı” ile ilişkisiz de olabilir ki o zaman ortaya çıkan okumaların ne kadar zengin olabildiğini biliyoruz: Bachelard’ın şiir okumalarını düşünelim, imgeleri aklın bilinçdışı olarak okuma gayretini. Foucault’nun Raymond Roussel okumasını, yazarın dille kurduğu ilişkiyi merkeze almasını, Deleuze’ün –öyle sanıyorum ki– bu kitaptan yola çıkarak geliştirdiği üslup “metafizigi”ni.

Edebi metni tarihsel belge sayan okumalara doyalı çok oldu. Ama biyografik, psikolojik, dolayısıyla da sosyolojik belge olarak okuma eğilimi hâlâ güçlü. Edebiyat eleştirisi metnin duygusal içeriğini analiz etmekte çok başarılı uzun bir süredir. Bizde de okumaktan haz duyduğumuz örnekleri var bu eleştirinin. Ama ben tersinden giden okumalara da ilgi duyuyorum: biyografik bir metinde kurmaca olan üstüne, “benlik sunumları” üstüne kafa yormaya.

Vurgulamak istediğim bir nokta daha var: Modern edebiyat –adı böyle konmamış olsa da– birtakım felsefi deneylerin yapıldığı ve bu yönüyle düşüncenin ufkunu açabilecek olaylarla karşılaşılabilir bir alan. Dolayısıyla benim için güçlü eleştiri edebiyata içerdiği duygu yükünün yanı sıra düşünce yükünü de soran, bunu açığa çıkarmaya çalışan, –Badiou’nun felsefe için kullandığı deyimle– bir “Pessoa’nun irtifasına” yükselmek isteyen eleştiri.

“Çetrefilli” dememin nedenlerinden biri arada tek taraflı bir bağ olmaması, zira kafanızda birtakım sorular olsa bile her metnin o sorulara cevap verip veremeyeceği meçhul. Dolayısıyla güçlü eleştiri ancak sorularını sorabileceği veya soruları telkin eden, bir bakıma kendi gücüyle sorduran metinle karşılaştığı takdirde ortaya çıkıyor olabilir pekâlâ. Bu da edebiyatın üstünlük taslayan (“Ben seni anlıyorum”) eleştiriden, teoriden, felsefeden; nesnenin, “bakış açısı”ndan intikamı olarak yorumlanabilir.

Eleştiri üstünlük taslar taslamasına ama edebiyatçılar tarafından da ikincil, varoluşu edebiyata tabi bir tür olarak görülür (“Ben olmasam sen de olmazdın”). Oysa eleştirinin öne geçtiği durumlar da var (mesela Barthes olmasa Perec nasıl bir yazar olurdu acaba?). Güçlü eleştiri, bana öyle geliyor ki, edebiyat üstündeki olası etkisini tevazuyla veya başka bir saikle inkâr etmek yerine kendi üstüne düşünmek için bir fırsat olarak yakalayacak bir eleştiri de olabilir.

Sorular değiştikçe “ışık ve gölgenin yer değiştirmesi”ndeki zindeliğin edebi metnin ömrüne ömür katması da çetrefilli ilişkinin bir diğer vechesi.

Seval Şahin: Edebiyat eleştirisi bir sorumluluk yüklenir mi, çok kolay verilecek bir cevap değil elbette. Ancak edebiyat eleştirisinin özellikle de akademik eleştirinin kanon

oluşturmada önemli bir rolü olduğu göz önünde bulundurulduğunda tabii bir sorumluluğu vardır. Ben kanon oluşturmada, Türkiye örneğinde her ne kadar çoğunlukla tersi iddia edilse de akademilerin dışarıya oranla çok daha etkili olduğunu düşünüyorum. Derslerde okutmak için seçilen metinler ve bunların yaygınlaşmasında akademinin dışı daha çok tanıtım gibi bir işleve sahipken her ne kadar eleştirilse de akademiler daha güçlü bir etki bırakıyorlar. Özellikle de metinlerin “ciddiye” alınması konusunda durum böyle gibi geliyor bana. Örneğin bugün edebiyat bölümlerinde Berna Moran’ın *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* kitabında yer alan eserler okutulur. Bunun sebebi kitaba alınan eserlerin de kanonlaşmış hale gelmesidir. Tabii son yıllarda *Kürk Mantolu Madonna* örneğinde olduğu gibi, ancak yine akademik eleştiri dışından değil satış rakamları sebebiyle, istisnalar mevcuttur.

Bir edebiyat eleştirisinin gücü metnin kendi içindeki dinamiklerini kavramakla mümkündür. Bir metin aynı zamanda bir mekanizmaya sahiptir. Bu mekanizmanın nasıl işlediği, işlerken kusurlarının olup olmadığı, bir şeylerin aksayıp aksamadığı önemlidir. İyi ve farklı, tekil olan bize hiç duymadığımız şeyler söylerken onları hiç duyulmamış bir şekilde söylemeyi de başarır. Dil ve kurgu arasındaki paralellik mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Kurguyu oluşturan, anlatıya dair unsurlar tek tek incelenmeli, bunların anlatıyı oluştururken birbirleriyle nasıl ilişkiye geçtiği, metinde ne tür bir işlevselliğe sahip olduğu belirlenmelidir. Metnin retorikliğiyle tarihselliği arasındaki ilişki de edebiyat eleştirisinde göz ardı edilmemesi gereken önemli bir unsurdur. Bu durumda yazarın söyleşileri işimize yarayabilir ancak o da tam anlamıyla belirleyici olamaz, sadece yolumuzu aydınlatır. Franco Moretti’nin “edebî biçimlerin sosyolojisi” olarak adlandırdığı *Modern Epik, Mucizevi Göstergeler ve Burjuva* kitaplarında doğrudan anlatıya odaklanırken anlatıyı kuran unsurlar ve bunların birbirleri arasındaki ilişkilerle tarihsellik kurumu metnin mekanizması dediğim unsura yaklaşım için önemli bulduğum çalışmalar. Ayrıca Pierre Bourdieu’nün 19. yüzyıl Fransız edebiyat ortamı için yaptığı *Sanatın Kuralları*’nı da edebiyat eseri ve onu ortaya koyan unsurları habitus, kültürel sermaye, doxa gibi kavramlarla açıklamasını son derece önemli buluyor, benzer çalışmaların Türkçede de mutlaka yapılması gerektiğini düşünüyorum.

Türkçeyi ve Türkçe edebiyatı üniversitelerde milliyetçilik ve devletçilik kısılcı dışında çalışma imkânlarının gitgide zayıflaması nedeniyle, edebiyat eleştirisinin ufkunun gitgide daraldığını, çoraklaştığını görüyoruz. Öncelikle bu ufku genişletmek adına, ancak bu tür kurumsal ya da majör kısıklıkların dil ve edebiyatı sıkıştıran yegane mekanizma olmadığını da göz önünde bulundurarak, Türkiye’deki Türk dili ve edebiyatı lisans ve lisansüstü eğitim programlarında, gerek müfredatlarında gerek genel pedagojik yaklaşımlarında, ne gibi değişiklikler önerirsiniz? Sizce bir Türk dili ve edebiyatı yüksek lisans ve doktora programının edebiyat eleştirisini tüm olanak ve zorluklarıyla öğretebilmesinin koşulları nelerdir?

Handan İnci: Sorunuzu lisans ve lisansüstü programları olarak ayırmanız çok iyi

sunulabilir. Bunlardan ilki edebiyat tarihi anlayışının değişmesi, daha çoğul bir perspektife alan açan bir bakışın müfredata dahil edilmesi. Hem Osmanlı'nın hem Türkiye'nin hem de tüm varlığımıza damgasını vuran modernleşme sürecinin çoğulluğunu, çok yönlülüğünü anlamaya çalışan bir yeni tarih anlayışına en azından açık olunması. İkinci olarak özellikle yüksek lisans ve doktora öğrencileri için teori eğitiminin öne çıktığı, kavramsal ve sistematik düşünmenin önemsendiği bir eğitim yaklaşımına geçilmesi. Üçüncü olarak farklı edebiyatlara ve dillere açılan, uluslararası akademinin karşılaştırmalı edebiyat ve dünya edebiyatı birikimiyle diyaloga girebilen bir müfredatın oluşturulması. Dördüncü ve son olarak ise diğer sosyal bilim ve beşeri bilim disiplinleriyle konuşabilen, onlardan korkmayıp faydalanabilen ve onlara yararlanabilecekleri zemin üreten bir edebiyat anlayışına en azından kapı aralanması.

Savaş Kılıç: Bu konuda özel bir önerim yok – “Türk dili ve edebiyatı bölümleri kapatılsın!” dışında. Ben kurumlar üzerinden düşünmekten vazgeçme taraftarıyım. Bireylere hitap etmek daha mantıklı geliyor bana artık. Bunun için de söyleyebileceğim başlıca şey şu: Türk edebiyatını izole bir şey gibi düşünmekten ve ele almaktan vazgeçmek iyi olabilir. Karşılaştırmalı edebiyat iyi bir perspektif sunabilir. (Ama bunu da illaki akademik bir disiplin çerçevesinde düşünmek zorunda değiliz.) Nitekim bu dilin edebiyatçıları çok uzun zamandır sadece Türkçe yazılmış edebiyat ürünlerini okumuyorlar, sadece bunun üstüne düşünüp modellerini oradan almıyorlar. “Çeperde” bulunan bir edebiyat olarak dünyaya epey açık olduğunu söyleyebiliriz. Milliyetçilik kaskacı için bu kadar.

Müfredat ve eğitim yöntemlerinden epey bir zamandır uzağım. Ama eskisi gibi “edebiyat teorisi” denen şeyden çok uzaklarsa, teorinin teoriden ibaret olmadığını, her şeyden önce yeni bakış açıları, yeni araştırma nesnelere, yeni sorular, yeni araştırma programları yaratmak için gerekli olduğunu; teorisiz olduğunu sananların da “kendiliğinden” ve örtük bir teori içinde çalıştıklarını hatırlatmak yararlı olabilir. Teori her şeyden önce bir şey öne sürerken neleri varsaydığımızı, yola çıkarken, hatta vardığımızı zannederken neleri çantada keklik saydığımızı fark ettirir. Dolayısıyla da vardığımız noktanın zannettiğimiz kadar sağlam bir zemin olmayabileceğini. Bilgi olan ile olmayan arasındaki farkın ayırıcılığına olmak teorik birikimden yararlanmadan zor, teorik istidat olmaksızın ise imkânsız. Ama tabii önce böyle bir derdinin olması lazım söz konusu bölümlerin ki en azından eskiden temel dertleri etnosantrik ve yabancı düşmanı *doksa*'nın yeniden üretimi ve amentü gibi nesilden nesle aktarılması olduğu için böyle bir ihtiyaç duymuyorlardı.

Seval Şahin: Sadece Türk dili ve edebiyatı bölümlerinde değil üniversitedeki tüm bölümlerde esas olarak soru sormayı öğretmek gerektiğini düşünüyorum. Doğru ya da yanlış olması fark etmez, ancak okunulan ya da söylenen bilgiler karşısında sorgulayıcı bir tavır olması önemli. Örneğin bir metin analiz ederken metne dair unsurların varlığı için anlamı güçlendirmek, pekiştirmek vb. gibi genel geçer cevaplar yerine metindeki retorik kurmacayla arasındaki ilişkiye daha yakından bakmak gerekir. Bugün birçok yüksek lisans ve doktora tezinde bilimsel sorulara rastlamak mümkün değil. Tezlerde çoğu zaman bir literatür taramasıyla da karşılaşmıyoruz. Bu durumda bu tezler neden

yapılmış, literatüre ne tür katkıda bulunulmuş gibi sorularımız da cevapsız kalıyor. Bunun sonucunda da birbirini tekrar eden bir sürü tez ortaya çıkıyor. O yüzden ben temelde soru sormanın, eleştirel düşüncenin geliştirilmesinin gerekliliğine inanıyorum. Soru sormak için salt bilgi yükleme değil, bilginin bir metne yaklaşımda nasıl araçsallaştırılacağı da öğretilmeli. Türkçede Orhan Koçak'ın, Nurdan Gürbilek'in yazılarının bu açıdan çok kafa açıcı olduğunu düşünüyorum. Keşke II. Yeni öğretilirken Orhan Koçak'ın yazılarını okumak zorunlu hale getirilse. Diğer taraftan Jale Parla'nun üzerine birçok şey yazılmış Tanzimat dönemini yazdığı *Babalar ve Oğullar* kitabının da bilgiyi araçsallaştırmak ve sorunsallaştırmak için iyi bir örnek olduğunu düşünüyorum. Sonuçta o zamana kadar Osmanlı edebiyatının bu dönemine dair çok şey yazılmıştı ama romanlarda ortaya çıkan kahramanların özellikle babasız olması mesele edinilip bunun üzerine bir şeyler söylenmemişti.

Ayrıca edebiyat gibi çok yönlü bir dalda Doğu ve Batı edebiyatları, felsefe ve tarih gibi bilim dallarıyla ortaklaşa açılacak derslerin, farklı bakış açıları yaratmanın ama özellikle dünya edebiyatı bağlamında düşünebilmek için imkânlar yaratmak her zaman ufuk açıcı olacaktır. Bir diğer eksiklik de Osmanlı edebiyatı adı verdiğimiz dönemde eser vermiş Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler gibi Türk kökenli olmayanların edebiyatlarına müfredatta neredeyse hiç yer verilmemesi. Oysa 19. yüzyılda Osmanlı kimliği ve bunun yarattığı bir edebiyat var. Bu gözden kaçırılmaması gereken çok önemli bir nokta.